HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 7 İkincikânun 1938 Sayı : 75

SİNOPTA ÇOCUKLARA AİT HALK İNANMALARI

Halk âdet ve itikatları arasında çocuğa ait olanlar başlı başına bir tetebbü zemini teşkil etmek itibarile halk bilgisinin en mühim bir sahasıdır.

Ciddî bir tetkik aşkile hareket eden bir halk bilgisi toplayıcısının bu geniş saha içinde, meselâ, münhasıran çocuk terbiyesile alâkadar halkî telâkkileri ve bu telâkkilerin tatbikatına ait an'aneleri bütün husûsiyetlerile araştırıp toplaması ne kıymetli bir mesaidir. Bu vadide yapılacak etraflı bir tetkik, aynı zamanda bize dünkü terbiye tarzının ruhî, fikrî esaslarını daha yakından tanıttıracak bir vesika mahiyetini de haiz bulunacaktır. Yalnız bu işin mütehassıs arkadaşlar tarafından yapılmasının da daha müsbet bir netice verebileceğini bilhassa kayıt ve işaret etmek isteriz.

Biz, vaktile halk bilgisine ait tetkikler yaparken çocuğa ait de birçok şeyler toplamıştık. Fakat, topladığımız bu malûmat, itiraf edelim ki, gelişi güzel notlardan ibaretti. Dernek rehberi bize bu sahada hakikaten rehberlik etti. Son defa, rehberde işaret edilen bizim nazarı tetkikimizden kaçmış olan bazı noktalar üzerinde de araştırmalar yaptık. Neticede çocuğa ait alelumum âdet ve itikatların hiç olmazsa hututu umumiyesini gösteren bir silsilei malûmat vucuda geldi.

Çocuğa dair eski ve yeni bütün topladıklarımızı rehberin 31, 39 ve 40 ıncı maddelerini esas ittihaz ederek birleştirdik, ve bunları kendi noktai nazarımıza göre aşağıdaki tertip altında binnisbe daha geniş bir çerçeve içinde izahettik. Mezkûr sıra tertibi:

«Doğmadan evel cinsiyetin tayini, doğum, ilk günler, ilk meme verme, ad verme, kulaga ezan okuma, kundak, beşiğe yatırmak, loğusa, kırk hamamı ve kırk âdetleri, çocuk için dilekler ve adaklar, çocuk ölümüne mani' tedbirler, çocuk satmak, adamak, tırnak kesmek, cinsiyetin tebeddülü (?), yüz benzemelerinin sebebi, diş çıkarma, yürüme zamanı, köstek kesme, dil açma, çocuk bakımı ve oyalama usulleri, mektebe başlatma, dinî

hayata alıştırma, sünnet, hatim merasimi, hafız cemiyeti ve bülüğ ile çocuğa ait bazı müteferrik itikatlar» dan ibarettir.

A — Çocuk doğmadan evel cinsiyeti, yani kız veya oğlan olacağı iki suretle tayin edilmektedir. (a) hamile bir kadının bilhassa son üç ay zarfındaki vaziyeti nazarı dikkate alınır. Doğacak çocuk eğer kız ise valdesi hamileliği esnasında günden güne zayıflar, yüzünde, bilhassa yanaklarında lekeler hasıl olur. Şayet oğlan ise bu takdirde valdesi sıhhatini muhafaza edermiş. (b) bu hususta sıra takibi de mevzûbahistir. Meselâ, ilk defa kız çocuğu doğuran bir kadının ikincisinde mutlaka oğlan doğuracağı kanaati mevcuttur.

İlk doğuran kadınlarda çocuğun oğlan olması bilhassa memnuniyeti bâistir.

B — Doğuma müteallik âdet ve itikatlar calibi di kat bir mahiyet arzeder. Şukadarki doğum hakkındaki izahata başlamazdan evel burada bir noktayı kısaca zikredelim. Biz bu sahada mevcut âdet ve telâkkileri — dile dair yoklamalar, düğünler, türküler, maniler, köy adları gibi — bundan birçok sene evvel toplamıştık. Bu gün itikatlar hemen eski şeklini muhafaza etmekle beraber, âdetlerden bazıları metrûk gibidir. Binaenaleyh, pek yakın bir maziye ait olan bu kabil âdetleri de ayrı ayrı işaret etmeğe lüzum görmiyerek eski notlarımızı aynen kaydediyoruz.

Vazı hamli yaklaşan bir kadın yakın akrabaya ve münasip komşulara götürülür, veya iki üç hanımdan ibaret bir hey'et gider haber verir. Bu hey'ete kızların iştiraki ayıptır. İlk sancıların zuhurundan bir az evel aile ebesi çağırılır. Gûya gayrıtabii bir vaziyette olduğu zannedilen çocuk ebesi tarafından — hâmilin karnı basılmak, çeyreklenmek ve diğer bazı şaklabanlıklar yapılmak suretile — vaziyeti tabiiyesine getirilir.

Arazı hamliye başladığı zaman ebe hanım sandalye [1] ve çantasını [2] alarak loğusa evine göçer. Doğum sancılarile kıvranan kadın oda veya sofada mütemadiyen gezdirilir. Bu arada komşu hanımlar da gelmeğe başlar. Ev, adeta bir «düğün evi» halini alır. Gelenler birer birer doğum odasında toplanır. Gelen her kadın, sancı üzerinde bulunan, hamilenin sıatını sıvayark veya elini omuzuna koyarak:

«Ben geldim, sen de gel veya ben geldim, o da gelir. Dişini sık, sabret, allah kolaylık verir kızım. Allahın birliği, yavrunun dirliği» der ve odada rahatsız ve telaşlı bir vaziyette oturur. (Odada rahatca oturmak ayıp ve el

[1] Ebe sandalyesi: Sureti mahsusada ve ortası delik olarak imal ettirilmiş bir sandalyedir. Halen men'edilmiş ise de, eski ebeler tarafından gizlice gene kullanılmaktadır.

[2] Ebe çantasın da, iplik, makas, tuz, Meryem Ana eli ve hâmilin beline bağlanmak üzere bir de muskayı muhtevidir.

bağlamak fena imiş) ağrı üzerinde bulunan bir kadının yanına veya odasına ergen bir kız sokulmaz. Şayet sokulmak ihtiyacı hasıl olursa bu taktirde o kızın iç gömleğinin eteği ucundan bir parça yırttırılır. Bu esnada, ebe hanımda hummalı bir faaliyet görülür ve bütün harekatın nâzım ve hakimi de o dur. Sinop'ta bilhassa bu aile ebelerine fevkalâde hürmet ve memnun edilmeleri için her türlü fedakârlık ihtiyar edilir. Bir aile ebesi, o ailenin bütün çocuklarını doğurtur. Ebe değiştirmek katiyen iyi sayılmaz. Ancak, pek zarurî bir ihtiyaç karşısında, o da itimada şayan olmak üzere, başka bir ebe alınabilir.

Ebe hanım, çantasındaki (meryemana eli) ni [1] bir bardak suyun içine koyar ve bu suyu hâmile içirir. Bundan maada kenarlarında kelimei tevhit yazılı olan bir namaz bezi de başına örtülür. Bazan da beline muska bağlanır. Bele bağlanan bu muska hamli tacil eder ve kadına kuvvet verirmiş. Doğum odasında bulunan kadınların hepsi de birden konuşmak suretile çocuğun doğmasına intizar ederler.

Veladet vuku bulunca çocuk göbeği kesilir, yıkanır, tuzlanır. Hazırlanan bezlere sarılır. Annesine tedarik edilen kırmızı şeker şerbeti içirilir. Bilahare nevzadın pederi odaya dahil olunca ebe hanım kemali itina ile çocuğu bir çok dualar ve şaklabanlıklar arasında babasının kucağına verir. Doğumu müteakip yemek yenilir. Buna (meryemana yemeği) denilmektedir.

Çocuk dünyaya gelişinden itibaren kırk gün evde hemen muntazaman yıkanır. Yıkanmazsa (kırk hastalığı) denilen ve çocuğun vücudünde husule gelen habbeciklerle muttasıf bir hastalığa tutulurmuş. Binaenaleyh, kırk gün yıkamak nevzadı bu hastalıktan vikayeye müstenitmiş.

Vazı hamlin gecikmesi bir çok müdahalatı intaç eder, tâbiri âmiyanesile her kafadan bir ses çıkmağa başlar. Bazıları; şerbet ve zevcinin ayakkabısından, avucundan su içirilmesi, tekbir getirerek karısının sırtını sıvaması, hâmilenin üstünden atlatılması, loğusanın bir yatak çarşafı içine yatırılarak bacaklarından silkelenmesi, bazıları da arka arkaya gelinip —ayakları yerden kesilmek suretile— kaldırılarak silkelenmesi «çocuk da su gibi aksın» diyerek akar sudan atlatılması, evde ne kadar kilitli sandık varsa bizzat hâmilenin bunları elile açması, dolu tüfek varsa boşalttırılması, hâmile iken manda yoğurdu [2] yemişse şimdi de behemehal manda yoğurdu yedirilmesi gibi bir çok tavsiyelerde bulunurlar. Bu tavsiyelerin hemen bir çoğu derhal

[1] Kurumuş bir nevi ağaç parçası olup su içinde kabarır ve adeta bir el manzarasında açılır.

[2] Gebe bir kadın, gebeliği esnasında manda yoğurtu yedise bu —mandanın on iki ayda doğurmasına nazaran— kendisinin de on iki ayda doğurmasını intac edermiş. Binaenaleyh, vazı hamledilmesi için bu defa da manda yoğurdu yedirilmek lâzımmış.

tatbik edilir. Maahaza, bazıları da «bin bir» ağrının tamam olmadıkca çocuğun doğmıyacağı hakkındaki telâkkiyi ileri sürerler.

Usreti vilade vukuu ise «nazar değmesi çocuğun dünyaya geleceğine pışman olarak geriye çekilmesi, doğum odasındaki hazırun arasında uğursuz bir kadının bulunması» gibi esbaba atfedilmekle beraber bu halde tabanca atılmakla çocuğun doğması tâcil edilmiş olacağı itikadı da mevcuttur.

Ebelerin tahsil görmüş, binaenaleyh nezafet ve tahareti fenniyeye riayetkâr olmalarından ziyade tecrübesine, ocağına çok dikkat edilir. Bununla beraber, kerametin bir kısmı da ebe hanımdan ziyade malik olduğu bir takım eşyada aranılır. Ebelerde, hususile «Boyabat» dakilerde loğusanın başlarına örttükleri alelâde birer baş örtüsü mevcuttur. Bu baş örtülerinin kimisi yeşil, kimisi de beyaz renkte olup kenarlarında birer «ayet» yazılıdır. Şu kadar ki, bu baş örtülerinin bazıları mücerrep, bazıları değildir. Bu noktai nazardan halk bu baş örtülerinin tecrüî olmasına da bilhassa itina eder. Bir ebe, meselâ (ayşe ebe hanımın atılısı çok mücerreptir) diye tavsiye olunur.

Veladetten bir hafta, on gün ve bazan kırk hamamını müteakip ebe hanıma —bir bohça veya mendil içinde— ücretile beraber sabun, mum, ekmek, çörek, kahve ve şeker gibi ayrıca hediye takdimi de usüldendir.

C — Nevzat ilk günlerde, hatta kırkı çıkıncıya kadar, kat'iyyen yalnız bırakılmaz. Sebebi çocuğun, ayni zamanda loğusanın da, iyi saatta olsunların, yani (cin ve peri) lerin şerrine uğramamasıdır. Eğer bırakılmak mecburiyeti hasıl olursa bu taktirde yanına su, süpürge, kuran ve pıçak konulur. Çocuğun yüzüne nazar değmemesi için de mavi bir bez örtülür.

Ç — çocuğa dünyaya geldiği zaman meme verilmez. Bunun için aradan bir veya üç ezan vakti geçmesi şarttır. İlk memenin verilmesi de bazı merasimin yapılmasına mütevekkıftır. Binaenaleyh, meme verilmeden evel annesinin memesi soğanla temizlenir. Bunun için bir baş soğan ortasından kesilir. Soğanın bir parçası bir, diğer parçası da öteki memesine sürülür. Badehu, bu soğan parçaları yekdiğerine yapıştırılır ve şekli aslisine ifrağ olunur ve kırmızı bir gaz bezine bağlanarak loğusanın yanına asılır. Bundan maksad kadının sütünün gür olması imiş. Yedi döşeği kalktıktan sonra mezkûr soğan sulak bir yere gömülür.

Bundan sonra çocuğun ailece müntahap bir hanım tarafından (ağız açma) âdeti yapılır. Badehu memesi verilir. Bu âdet de ya kuran sahifeleri arasındaki tozdan veya evelce ihzar edilmiş tatlı bir maddeden parmak ucuile alarak nevzadın dudaklarına sürmekten ibarettir. Bu âdeti de her kadına yaptırmazlar. Zira, çocuğun ağzını kim açarsa, çocuk, büyüdüğü zaman ona çekermiş. Birinci şık çocuğun (okumuş) ikincisi ise büyüdüğü zaman (tatlı dilli) olmasını temennidir.

Memeden sonra, çocuk sık sık ağlarsa (sancılaştı) diye Anason suyu içirilir, Hindistancevizi ince kazınır ve yalattırılır. (Gerek Anason ve gerek Hindistancevizi aynı zamanda loğusaya da muahhar ağrıları kesmek için verilir.)

D — Velâdetten iki üç saat kadar sonra, çocuğun (kundak) merasimi yapılır. Her şeyden ziyade ebe hanımın menfaatine taalluk eden bu merasimde akraba ve ehibba hazır bulunurlar. Ebe hanım tarafından çocuğa gömlek, zıbın giydirilir, bacakları arasına ince ve yumuşak bir bez konur, ayakları yan yana getirilir. Bacakları müteaddit bezlerle belinden itibaren bağlanır. Üzerine tekrar pamuklu sarılarak çocuk kundak üstüne yatırılır. Kundak içine bir az çörekotu serpilir. Elleri ve ayakları birer bezle tesbit edilerek kundakla sıkı sıkıya sarılır. Bâdehu, şala veya pamuklu çocuk yorganına, kundakvari konularak yüzü mavi bir yemeni ile örtülür.

Şu suretle kundağa belenmiş olan çocuğu, ebe kolları arasında tutar, (al yavrunu) hitabile babasının kucağına ve pederi de avucunun içinde sakladığı bahşışı ebe hanıma verir. Biraz sonra, babası çocuğu ebeye tevdi eder. Ebe bu defa da, çocukla beraber, loğusa hanıma dönerek: — Sen mi yeğin (hafif) ben mi yeğin? diye üç defa sorar. Loğusa hanım da (ben bilmem) der. Ebe ona karşı derhal (ben yeğin) cevabını verir ve kundaklı çocuğu valdesinin koynuna koyar.

E — Çocuğun, tevellütten yirmi dört saat sonra dedesi, pederi veya akrabasından veyahut da komşulardan müntehap bir zat tarafından kulağına ezan okunur. Ezanın hitamını müteakıp — ismin ..... diye kulağına söylenilmek suretile — adı takılır.

Ezan okuyacak, isim verecek zat aptes alır. Çocuk kundaklı olarak bunun hucağına verilir, o da kıbleye karşı döner; ezanı okur ve ismini verir. Bu zat eğer hoca ise kendisine mendil, havlu, para gibi bir hediye de verilir, kahve, lokum veya şeker ikram edilir.

Her çocuğun, biri (has veya ezan adı) diğeri (göbek adı) olmak üzere iki ismi olur. Ezan adı, tarif edilen merasimle verilenidir ve alelekser de bu ad muteberdir. Göbek adı ise, çocuğun doğumunu müteakip ebesi tarafından (Mehmet ... Fatma ...) gibi bir adla göbeği kesilirken verilenidir. Şukadar ki, ebehanım nevzadın göbeğini keserken (göbek adı) olarak verdiği ismi de aileye söyler.

İsimler, ekseriyetle ecdat adlarından intihap olunur. Bu hususdaki hak daha çok ailenin en müsin olanına, büyük baba veya annesine, yoksa babasına aittir. Bir de, çocuk doğmadan evel pederi erkek ve valdesi de kadına ait olmak üzere birer ad intihap ederler. Çocuk doğunca erkek ise

babanın, kız ise valdesinin intihap ettiği isim konulur. Bazan, çocuklara büyük peder veya annesi berhayat iken onlardan birinin adı verilmekte olduğu gibi bilhassa köylerde baba, annelerin kendi adlarını taktıkları da vakidir.

İsimler, çocuğun doğduğu aya, güne ve eyyamı mübarek eden birine tesadüf etmesi dolayisile seçilir ve (adile geldi) diye bu isim verilir. (Maharrem), (Safer), (Recep), (Şaban) ve (Ramazan) aylarında doğanlar mezkûr aylar, Rebiülevvelde doğanlar — kanın, erkek — Mevlut, Şeker ve Kurban bayramlarında doğanlar ise (Bayram ve Kurban) adlarile tevsim olunurlar. Cuma günü sala vakti doğan erkek çocuklara (Selâmi), kezalik aynı günde doğan kız çocuklarına bilhassa köylerde (Eyma), seher vakti doğan kızlara (Seher), Salı günü doğanlara (Salih, Salihe). Arife, Kadir gün ve geceleri doğan çocuklara da (Arif, Arife ve Kadir, Kadriye) isimleri verilmektedir.

İsimler arasında; Ay, Yıldız, Kamer, Elmas, Melek, Huriye ve Gılman bulunduğu gibi bilhassa köylerde (Emür, Ünzile, Zarif, Hacile, Dudu, Beyaz Şehri, Satı, Satılmış, Dursun, Durmuş, Çakır, Doday, Elif, Ali Kuzu, Kezban, Sultan, Küllü, Eyna, Döndü, Arzu, Turcafan, Maviş ve Esme) adlarına sıkca tesadüf edilir.

Bu bahse ilâve edilecek şayanı zikir bir an'ane de (isim değiştirmek) dir. İsim değiştirmek meselâ, Firdevs, Melek, Kadriye gibi halk nazarında, mahallî tabirile (büyük ve ağır isim) taşıyan bir çocuk veya mürahikın mezkûr adı (çekememesi, götürmemesi) hasebile tebdil etmektir. Bu tebdil de çocuğun zaifi amik, bilhassa aklî ve asabî bir hastalığa duçar olması üzerine yapılır. Şu kadar ki, isim değiştirmek küçük bir merasime tabidir. Bu da, bir fırın yakılır, ekmek hamuru tutulur. Biri çocuğun, diğerleri bilfarz; Hasan, Hüseyin ve Ahmet gibi isimlerle tefrik edilen dört aded pide yapılır. Mezkûr pideler, yakılan fırına atılır. Binaenaleyh, bunlardan çocuğun kendi ismini taşıyan —ki alelekser kabarmazmış— pide kabarmayıp meselâ Hüseyin adile tefrik edilen pide daha çok kabarırsa derhal bu takılır. Şu suretle ismin yaramadığı ve çocuk için hangi ismin muvafık olduğu da anlaşılırmış. Bâdehu, çocuk da hastalıktan kurtulurmuş.

M. Şakir Ülkütaşır

TÜRKİYEDE CİLT HASTALIKLARINA MÜTEALLİK HALK BİLGİ VE TEDAVİLERİ

(Geçen sayıdan)

Uyuz hastalığı hakkında darbımeseller

— Zengin olup düşünmedense uyuz olup kaşınmak evlâdır.
— Allah uyuza tırnak vermesin.
— Uyuz çapası (tırnağı) çıban kabuğu (mühre) çıkarır.
— Uyuz uykusuna benzer.
— Uyuz arabasına erişilmez.
— Uyuzun gidişen yeri sorulmaz.
— Uyuzun kaşığı doğru gitmez.
— Uyuz kaşağıyı alınca atı da uyuz sanırmış.
— Sen uyuz de geç öldüren bulunur (hayvanlar için).
— Uyuz tırnak anıtlar (pençe gösterir).
— Uyuz adağı çapa yatağına olur.
— Uyuzun kulağı bedenindedir.
— Uyuzu oyuna almışlar da (gidişik) oynıyalım demiş.
— Uyuz içim dışıma sığmıyor dermiş.
— Uyuz eti gibi alışık.
— Kel kayalıkta, uyuz böğürtlende saklanır.
— Uyuzdan el istenmez.
— Uyuzun eli küpü deler.
— Uyuzu belle, keli elle. (Konservatuvar Müdürü Yusuf Ziya)
— Kel döğünür, uyuz sürtünür.
— Gicik olandan yarası sirayet eder. (ve saire).

Kel tedavileri

— Arabî ayın yirmisinde kan almak kelliği giderir. 25 inde kan almak biraz kellik getirir demişler.

— (Kabaz) Trabzonda kellerin başına kara sakızla konan şeye derler. Başa siyah takke gibi geçirirler.

— Kel olan birisinin yukardan geçen bir kuş başına işerse kel iyi olur.

— Domuz safrası üç sabah aç karna içilirse bertaraf olur. Tecrübe olunmuştnr. (13 asır evvel Uygur Türkleri tababetinden kel tedavisine ait daha üç misal vardır. Lâkin ilâçların mukabilleri bu gün bizce malûm olmadığından sıralamadım. Onlar kel tedavisine ehemmiyet vermişlerdir.)

— Saçlar sakızla muntazam yolunur. Badehu seyrek bir bez üzerine katran dökülür. Bu katranlı bez bir takke gibi kelin başına tatbik olunur.

Mezkûr takke on ğün kadar başta tutulur. Bu müddet esnasında kıllar çıkmağa ve bir kısmının uçları da bez haricinde görünmeğe başlar. Bunun üzerine bez birdenbire kaldırılır, cilt cascavlak meydana çıkar. Bu usül üç defa tatbik edilir. Şu suretle keli tevlit ettğine hükmolunan kıllar mükerreren yolunarak âmil izale edilmiş addolunur.

Katranlı bez tatbikinden sonra dane sakızı, hava cıva, balmumu, tuzsuz yağ, ve şekerden mürekkeb tatlı merhem denilen bir merhem başa sürülür. Bu merhem başı yumuşak tutmakla beraber nüksü maraza da mani olur. (Sinob)

— Saçlar sakızla yolunur. Seyrek bir bez üzerine eritilmiş katran dökülür. Bu takke gibi başta tutulur. Kıllar biraz büyüyünce bez birdenbire kaldırılır. Üç defa bu usül tatbik edilir. Sonra merhem sürülür. (Sinob)

Patlıcan saplarını yakarlar. Zeytin yağı ile karıştırıp kel kafaya sürülür. (Mersin) ve saire.

Kele dair darbımeseller

— Kel başa şimşir tarak.
— Tut kelin perçeminden.
— Kele başın boş demişler de ak saçtan yok saça geldim demiş.
— Kelin merhemi olsa kendi başına sürer.
— Kelin kellesi gevrer.
— Kelin başına kekik ekelim demişler de evvelâ ormanı açın demiş.
— Kelin saçına çiçek sokmağa benzer.
— Kelin başına kedi basmış.
— Keli kızdırma saçını yolamayınca insanı yolar.
— Kel zift koymuş ta saçım güreldi demiş.
— Kel gölgesine çok bakar.
— Kele saçın ne oldu demişler de düğüm tutmadı da kopardım demiş.
— Kele başın ne oldu demişler de (babam güneşletti) demiş.
— Keli güneş hem avutur, hem ağlatır.
— Kızdırma keli tutuşur beli.
— Kele kepenek (keçeden beyaz çoban kisvesi) olmaz.
— Kelin serpuşu gibi çıkmaz.
— Keli ayaza komuşlar da saçım savruluyor duramam demiş.
— Kel bir bektaşinin fesi çıkınca yanındakiler: A! başı kabak demişler. Bektaşi daha damın kiremidi konmadı demiş.
— Nasreddin hocaya başın kel demişler. O da; cehennemde saçımdan ateş tutuşturmasınlar diye kafamın derisini yüzdürdüm demiş.
— Kel kayalıkta, uyuz böğürtlende saklanır.

— Kelin aynası başındadır.
— Kel saçından torba örmeğe çalışıyor.
— Uyuzu belle, keli elle. (Konservatuvar Müdürü Yusuf Ziya).
— Kapının eşiğinde su içen kimsenin başı kel olur.
— Kel ölür sırma saçlı olur, kör ölür badem gözlü olur.
— Kele köseden imdad olur mu?
— Kelin mecali olsa kendi başını kaşır.
— Açamaz başını keli görünür
— Kaz kazla baz bazla (şahinle) kel tavuk kel horozla (Trabzun)
— Kel yanında kabak anılmaz.
— Kel döğünür, uyuz sürtünür.
— Kelin yanında zift anılmaz.
— Kelin aybını takke örter.
— Kellik başa belâdır. Kaşısa kanı çıkar, kaşımasa canı.
— Kele tırnak vermek olmaz.
— Keller talili olur.
— Kel Memiş gelmemişe döndü cihanda hayfa (Hamami Zade İhsan).
— Bilmece: Bir atım var, kırk yarası var = kel. v. s.

Seğil (verrues) tedavilleri

— Yüz dirhem sirke içine işba derecesine kadar tuz. Çakının ucuile seğilleri biraz deldikten sonra bununla arasıra yıkanmalı (Sinob)

— Çeşme suyu tuzla karıştırılır, yıkanır (Amasya)

— Çamura köpek idrarı karıştırılıp sürülse def olur. (Amasya)

— Süt çalıp kediye yalatılsa geçer (Amasya).

— Eğer bir adımda seğil olur ve bunu bertaraf etmek isterse yeni ayın ikinci gününde aya bakarak işeyip çamurunu alıp üzerine koyarsa iyi olur. (13 asır evvel Uygur Türkleri tababetinden. Bu bilgiler hâlâ Anadoluda halk arasında yaşamaktadır. Her hastalığa dair misaller pek çoktur.

— Ekseriya ellerde olur. Yedi parça tuz ayın ilk çarşambasında okuturulur. Bu parçalar (peşkünün) çirkefliğine görülür. Bu tuz burada nasıl erirse seğil de öyle erisin derler. (Sinop)

— Cumartesi sabahları tuz ve saire ile güneş doğmadan evvel okurlar. İki hafta sonra geçer. Bensiz siyah bir tavuğun cumartesi günü yumurtladığı yumurtasının üstü delinir. Tartılmadan mercimek alınıb 41 dane ayrılır. Mercimek üzerine (Kulhuvallah..) suresi okunur. Seğillerin üzerine dokunulur. Yumurtanın içine atılır. 41 kere ayni suretle devam. Bu yumurta sonra bir yere gömülür. Bir tutam tuz çalınır. Keffereti budur diye seğile sürülür. Bu tuz ya bir kuyuya veya bir denize,

bu tuz nasıl eriyorsa elindeki de öyle erisin diye atılır.

— Tesbih böceği ile okunur. Tesbih böceği seğili olan yere sürülür, Sonra böcek alındığı yere konur. İplik bağlayıp koyarlar. Tuzla ay eskisinde ak karanlığında okunur, Mehmed isminde birisinin sürahisine veye destisine veya bardağına bu tuz konur. Tuz burada eridiği gibi benim de seğilim erisin derler (İstanbul). Çam fidanile okunnr, sürülür. Fidan ocağa asılır. Çam fidanı kurudukça seğiller de kurur (Konya). Cumartesi, Salı günleri okutulur (Muğla). Buğdayı kaynatırlar kaç dane seğil varsa o kadar buğdayı ayırırlar. Kıbleye karşı kapının arkasına asarlar. Buğday kurudukça seğil de kurur (Konya).

Alelûmum cilt hastalıkları evliya ayazmalarile feda edilir. Hastanın vücudu alınan bu su ile yıkanır (İstanbul).

Tavuk makadına sokulur. Bir kaç defa tekrar. Söğüt dalile okumak (İstanbul).

— Bir tutam tuz çalınır. Kefareti budur diye seğile sürülür. Bu tuz ya bir kuyuya, yahut bir denize, bu tuz nasıl eriyorsa elimdeki de öyle erisin diye atılır.

— 3 Cumartesi hayvana su verilecek. Hayvan suyu içip başını çevirdiği zaman ağzından köpük gelir. O köpük ile eller yıkanacak, bir şey kalmaz. İki defada iyi olur (Bolu).

— Tuzla okurlar. Bir bakkaldan biraz tuz çalınacak. Bir kuyu başına gidip bu tuz nasıl erirse elimdekiler de onun gibi erisin denip kuyuya atılacak.

— Ellerinde çıkan seğillerin iyi olmasına sürür, yoğurt, üstübeçten bir merhem yapıp verirler. Nazar için ateşe atarlar. Okumakla geçtiği gibi ilk yemek yediği yerden evin sahibi haberdar olmadan tuz almak ve sonra bu tuzu seğiller üzerine sürüb dört yol ağzına bırakmak bir de cehennem taşı ile yakmak suretile geçirilir.

Anadoluda cilt hastalıklarına iyi gelen su ve kaplıcalar:

Cilt hastalıkları için kaplıcalar, ılıcalar, sular ve ayazmalar meşhurdur. Bunlara hastalar girer yıkanır veyahut suyunu getirerek yıkarlar. Evliya ayazmalarile bu kabil hastalıkların iyi oldukları kanaati eskidir. On beşinci asırda Beşir Çelebi risalesinde cüzzamın Edirnedeki ayazma suyile iyi olduğu yazılıdır. Anadoluda da 200 ü çok geçen kaplıca ve içme suları arasında uyuz, kel ve sair cilt hastalıklarına nafi olduğu itikad olunan ılıcalar (46) kadardır:

Karahisar : Maden suyu.

Adana : Mersine 2,5 saat mesafede Talak Deresi kenarında içme
» : Cebelibereket, Bahçe kazası Haruniye kaplıcası.
Aydın : Ilıca karyesine yakın Şefta da 3 menbalı kaplıca.
» : Balçık ova veya Ağamemnun.
» : Denizlide Kızıl hamam
» : Saray, Kızıldere ılıcası.
» : » Babacık.
Bitlis : Şurke kaplıcası.
» : Alemdar »
Bursa : Eski kaplıca, Boynu güzel, Hüsnü güzel kaplıcaları.
» : Kükürtlü
» : Yeni kaplıca (kadınlara mahsus kaynarca kaplıcası «cilt ve kele karşı»)
Gemlik : Armutlu kaplıcası.
Mustafa Kemalpaşa : Akarca kaplıcası.
Kütahya : Dört saat mesafede ılıca.
Uşak : (Binaz) ekşi su kaplıcası.
Süğüt : Üç saat mesafede kaplıca.
Simav : 6 kaplıca.
Kedis : Mirat dağında iki menba.
Karahisar : Keçek kaplıcası.
» : » Ömer kaplıcası.
» : Gazlı göl kaplıcası.
» : Kızıl kilise kaplıcası.
Sandıklı : Hudaî hamam.
Karesi : Bigadiç hisarda kaplıca.
Bandırma : Manyas, Çıngırlıda ılıca.
Karesi : Bürhaniye uyuz ılıcası.
Balıkesir : Fard ılıcası
Diyarbekir : Maden Çermike yakın ılıca
Trabzon : Ordu, Bulamanda ılıcası
» : » Hatis mate Çermik kaplıcası
» : Atina kaplıcası
Kastamonu : Mudurnu, Çarşambada ılıca
» : » Papaz karyesinde ılıca
» : » Sarut » »
Konya : Beyşehri kıreli kaplıcası
Elâziz : Keban madeni (Fırat kenarı uyuz hastalığına)
Van : Çölemerek, Beytüşşebab. Mağarada kaplıca
Sivas : Elucre Zile nahiyesinde kaplıca (uyuza nafi)

İSTANBUL MASALLARI

Geçen sayıdan

Gelenlere bir sap çekdi. Tavanda koptu patırdı. Yugurt çömleği üstüme atıldı. Avludan çektim tüfengi. Yaslattım dokuz evlek soğanı.

Baldıranlığa daldı kurudur diye. Sultan Selim camisini beline sokdu borudur diye. Boz eşek çekti çifteyi geri dur diye. Ben tuttum kuyruktan ileri diye.

Kalktı çıktı kürek sapına. Gözünü dikmiş yetim hakkına. Seksen okkalık pekmez köpüne.

Reçel oldu gitti bizim güdük sıçan. Efendimin ağası. Sivridir külâhisi. Uzatmıyalım arasını. İçine kaçırırız karasını. Cemaat azlıktır. Ödeyemeyiz belasını...

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir memleket hükümdarı varmış. Fakat bunun hiç çocuğu olmazmış. Nihayet ahar vaktinde bir kızcağızı dünyaya gelmiş.

Kız büyümeğe başlamış. Fakat böyüdükce de her tarafında yaralar peyda oluyormuş.

Ne kadar doktor getirdilerse hiç birisi bir çare bulamamış. Ne kadar ilâç yapıldıysa yaralar iyi olmamış. Bilâkis azmışlar.

Hükümdar, yaralardan kanlı cerahatler akmasın diye kızının vücudunu altınla, mücevheratla kaplatmış.

Kızın vücudünün altınla, mücevheratla kaplı olduğunu bütün memleket ahalisi duymuş. Bu arada bir de cadı kadın varmış. Cadı kadın bu haberi alır almaz bir çanta tedarik ederek içine öteberi koymuş, sarayın etrafında dolaşmağa başlamış. Bir taraftan da:

— Yaralılara deva, hastalara şifa bulurum! diye bağırıyormuş.

Bu sesi duyan küçük hanım, kadını çağırmış. Kadını hükümdarın huzuruna çıkarmışlar. Hükümdar:

— Aman valide, demiş, kızımın derdine çare bulursan seni ihya ederim.

Cadı kadın hükümdara merak etmemesini söylemiş. Sonra:

Sivas	:	Su şehri kaplıcası
»	:	Yenihan sıcak Çermik
»	:	Uyuz Çermiği
»	:	Gümüş Hacı köyde (Arhud hamamı)
Tokad	:	Sulu saray kaplıcası

Bu suların cilde nafi olanları sulfate ve karbonate sulardır. Derunlerinde hadid de var. Bazıların çamuru mevcut. Oraya da giriyorlar.

Dr. A. Süheyl Ünver

— Bana bir oda vereceksiniz, demiş, bu odaya bizden başka kimse girmiyecek. Ben küçük hanımı iki gün ilâçlıyacağım. Üçüncü günü bir şeyi kalmıyacak.

Ne ise... Önce kadına bir oda vermişler. Bütün saray halkı uyuduktan sonra, kadın, çantasından bir âlet çıkararak kızın üstündeki bütün mücevheratı sökmüş, çantasına yerleştirmiş. Kızı pençereden aşağı sallandırmış, kendi de kaçmış.

Sabah olmuş. Saray halkı uyanmış. Bakmışlar ki bütün kapular açık, ne kız var, ne de kadın...

Her tarafı aramağa başlamışlar. Onlar araya dursunlar, biz gelelim küçük kıza: Zavallı kız pençereden düşünce, oraya gitmiş, bura gitmiş, sarayın kapısını bulamamış. Önüne çıkan yoldan yürümeğe başlamış. Sabaha kadar yürümüş. Sabahleyin bir su başına gelmiş, bir parça su içmiş. Vücudundaki yaraları yıkamış. O anda acıları da kesilmiş. O su ile birkaç kere daha yıkanmış. Meğer suyun ismi Âbıhayat suyu imiş.

Oradan kalkarak yoluna devam etmiş. Bir az sonra bir tarlaya tesadüf etmiş, bu tarlada bir adam çalışıyormuş. Kız, adama:

— Aman baba, demiş, benim kimsem yok. Beni evladlığa kabul eder misin?

Adam:

— Hay hay yavrum, demiş, haydi gel de beraber eve gidelim.

Kızı doğru evine götürmüş. Adamın karısı da çok sevinmiş. Bu kız bir kaç vakit durmuş. Çiftçinin de bir oğlu varmış. Kızı oğullarına münasip görmüşler. Nihayet nikâh yapmışlar. Böylece geçinmeğe başlamışlar. Bir sene olmuş. Bunların bir çocukları dünyaya gelmiş. Kız, kocasına yalvararak:

— Çocuğun ismini ben koyayım, demiş.

Onlar da razı olmuşlar. Kız, çocuğun ismini Neydim koymuş.

Bu çocuk büyümüş. Derken bir erkek çocuk daha dünyaya gelmiş. Kız bunun da ismini Neoldum koymuş. O da büyümüş. Nihayet bir üçüncüsü daha dünyaya gelmiş. Bunun da ismini Neolacağım koymuş.

Çocuklar büyümüşler. Bir gün babalarının tarlalarına gitmişler, orada oynarlarken bir sürü atlı gelmiş. Çocukların annesi de tarlanın bir kenarında yemek hazırlıyormuş Yolcuları görmüş, çağırtmış. Bunlara bir ziyafet vermişler. Kız, babası ile lâlâsını tanımış.

Kahve pişirmişler. Kız, Neydim'e:

— Oğlum Neydim, demiş, al bunu hükümdar babana götür.

Bir az sonra da Neoldum'a:

— Oğlum Neoldum, sen de fincanlarını topla, demiş.

Aradan bir az geçtikten sonra ağaçtan meyva toplıyan Neolacağımı çağırmış:

— Neolacağım, şu yemişleri hükümdar babana götür, demiş.

Oğlan yemişleri götürmüş. Hükümdar hayrette kalmış. Kendi kendine düşünmüş: «Bu kadar senelik hükümdarım, böyle isimler işitmedim» demiş. Çiftçiye :

— Baba, bunlar senin torunların mı, diye sormuş. Bunların isimlerini kim koydu?

Çiftçi, gelinini bağda bulduğundan başlıyarak hepsini anlatmış. Sonra:

— Bu çocuklar dünyaya geldi, annesi de bu isimleri koydu, demiş.

Hükümdar bu sefer kıza niye bu isimleri koyduğunu sormuş. Kız da başından geçenleri anlatmış. Hükümdar, karşısındakinin kendi kızı olduğunu anlayınca sevinç yaşları dökmüş. Hepsini alarak sarayına götürmüş. Mesut yaşamağa başlamışlar...

GEYİK

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde bir kadın, bu kadının da bir kocası ile iki üvey evladı varmış. Bu çocukların biri kız, diger erkekmiş.

Adam bir şün eve et göndermiş. Kadın da yemek yapmak istemiş. Tadına, tuzuna bakalım derken eti bitirmiş, onun yerine memesini kesip pişirmiş.

Akşam olunca kocası eve gelmiş :

— Karı, et pişti mi, diye sormuş.

Kadın da piştiğini söyliyerek önüne getirmiş. Yemişler. Adam:

— Aman ne tatlı et bu, demiş.

Kadın memesini kesip pişirdiğini söyledikten sonra:

— İnsan eti çok tatlı, demiş, gel yarın çocukları kesip de yiyelim...

Adam da razı olmuş. Ertesi günü kadın, çocuklara:

— Gidin su getirin, demiş, başınızı yıkıyacağım.

Ellerine yağ ile ekmek vermiş. Suya göndermiş. Yolda giderken kız, kardeşine:

— Ekmeği kargaya verelim, demiş.

Erkek kardeşi razı olunca, ekmeği kargaya vermişler. Karga ekmeği yedikten sonra bunlara:

— Sizi ananız kescek, demiş. Eve dönüp sabunu, urağı alın, kaçın. Üvey ananız sizin peşinize düşecek. Urağı atın, her yer dikenlik olur, sizi tutamaz. O uğraştığı sırada siz de kaçarsınız...

Çocuklar hemen eve dönmüşler. Urağı, sabunu alarak kaçmağa başlamışlar. Kadın peşlerine düşmüş, yetişmiş. Çocuklar urağı atmışlar. Her taraf dikenlik olmuş. Bunlar kaçmışlar. Fakat kadın uğraşa uğraşa dikenlikten kurtulmuş, bunlara yaklaşmış. Bu sefer çocuklar sabunu atmışlar, arkaları deniz olmuş, kadın geride kalmış, çocuklar da kurtulmuşlar.

Üvey analarından kurtulan çocuklar, gide gide epiyce yol yürümüşler. Oğlan susamış, kız da, kardeşi her su istediği zaman:

— Bu sudan içme köpek olursun, bu sudan içme geyik olursun demiş, fakat kardeşine hiç lâf dinletememiş.

Nihayet çocuk bir dereden su içmiş, derhal bir geyik olmuş. Kız yalnız kalmış. Geyik kardeş ile epiyce gitmişler. Akşam olmuş, kız bir ağaca çıkarak yatmış, geyik kardeşi de ağaçın dibinde yatıyormuş.

Sabah olunca padişahın oğlu o civarda ava çıkmış. O ağaçın altından geçerken yukarı bakmış, güzel bir kız görmüş. Fakat yukarı çıkmak da, aşağı inmek de çok zormuş. Kız inmezmiş. Nihayet şehzade ağacı kesmeleri için emir vermiş.

Adamlar hemen ağacı kesmeğe başlamışlar. Akşam olduğu halde ağacı kesememişler, sabah kesmek üzere gitmişler. Hemen geyik ağacı yalamış, ağaç eski haline gelmiş.

Sabah olunca adamlar gelmişler. Bakmışlar ki ağaç hiç kesilmemiş, olduğu gibi duruyor... O zaman hemen bir cadı karı bularak, kızı ağaçtan aşağı indirtmişler. Kız; başına gelen felâketi anlatmış, şehzade bunları saraya göndermiş. Kız hoşuna gittiği için onunla düğün yaparak evlenmişler.

Geyik geceleri ablasının odasında yatarmış. Onların ayak ucuna gelerek:

— İşte ablamın ayakları, işte eniştemin ayakları, diye onları severmiş.

Günlerden bir gün kız gebe kalmış. Bir gün canı sıkılmış, arab cariyesini çağırarak:

— Gel beraber gezmeğe çıkalım, demiş.

Arab, sultan hanıma bir fenalık yapmağa karar vermiş. Onu çok kıskanıyormuş. Her zaman kendi kendine:

— Nasıl yapsam da şehzade beni alsa, diye düşünürmüş.

O günü bir derenin kenarına gitmişler, orada oturarak konuşmağa başlamışlar. Dereye bakarlarken arap arkadan bir tekme vurarak hanımı dereye atmış, derede büyük bir alabalık sultan hanımı yutmuş.

Arap çabucak saraya gelmiş, sultanın odasında yatmış, pençereleri, perdeleri kapatmış:

— Aydınlık istemem, gözüme güneş vurmasın, hastayım, demiş.

Gece olunca geyik yatağı muayene etmiş, yanık bir sesle:

— İşte eniştemin ayağı... Haniya ablamın ayağı.. diye ağlamağa başlamış.

Şehzade bundan bir şey anlamamış. Bir gün de arap:

— Şehzadem, demiş, benim canım geyik eti istiyor, mutlak bu geyik kesilecek.

Nihayet baş edememişler, hazırlık yapılmağa başlamış.

Zavallı geyik ablasının düştüğü dereye gitmiş:

— Pıçaklar bileniyor... Boğazım dileniyor... Çık abla, çık, diye bağırmış.

Ablası da:

— Alabalık yuttu beni, al Mehmet kucağımda, göz yaşımla yıkanıyor, saçlarımla sarıyorum, çıkamam kardeş, çıkamam, diye cevap vermiş.

Geyik her gün böylece derenin kenarına gider, ağlar, sızlarmış.

Bir gün şehzade merak etmiş, geyiğin arkası sıra gitmiş. Onun derenin başında ne söylediğini dinlemiş. İşi anlayınca hemen askerlerini toplayup dereyi kuruttumuş, Alabalığı tutup karnını yardırmış, sultan hanımı içinden çıkartmış. Oğlu ile beraber alarak eve götürmüş. Araba da:

— Kırk at mı istersin, kırk pıçak mı, diye sormuş.

Arab:

— Kırk pıçak düşman başına, demiş, kırk at isterim ki binip babamın evine gideyim.

Arabı atların kuyruklarına bağlamışlar, parça parça ettirmişler. Sultan hanımla şehzade de çocuklarile beraber mesut yaşamağa başlamışlar. Onlara masal... bizlere sağlık...

YEŞİL İNCİL

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir tüccarın üç kızı varmış. Tüccar hacca gitmeğe karar vermiş. Kızlarını birer birer yanına çağırarak oradan ne getirmesini istediklerini sormuş. Büyük kız elmas küpe, ortanca elmas iğne, en küçük de Yeşil İnciyi istemiş, babasına:

— Eğer getirmezsen yolda kal, demiş

Babalarının bu söze canı sıkılmış. Nihayet yola çıkmış. Günlerce gittikden sonra haç yerine varmış. En büyükle ortancanın istediği şeyleri almış, fakat en küçüğün istediği Yeşil İnciyi bulamamış. Vapura binmiş. Vapur bir türlü işlemiyormuş. Yollar kapalı imiş. Nihayet kaptan:

— Kimin bir vâdı varsa yapsın, yoksa gidemeyiz, demiş.

Adam vapurdan inmiş, Yeşil İnci aramağa başlamış. Bir bezirgâna rastlamış. Bezirgân buna:

— O satın alınacak bir şey değil, Yemen Padişahının oğludur, demiş.

Adam nihayet Yeşil İncinin sarayına girip vak'ayı anlatmış. Yeşil İnci:

— Ben gelemem, demiş. Bu üç kutuyu ona götür.

Adam kutuları almış, vapura binmiş. Vapur hemen işlemeğe başlamış. Bir kaç gün içinde memleketine dönmüş. Büyük kızın elmas küpesini, ortancanın iğnesini vermiş. Küçük kızına da kutuları uzatarak:

— Al şu kutuları, defol git, demiş, senin yüzünden uğramadığım felâket kalmadı...

Kız kutuları alıp yola çıkmış, gitmiş, gitmiş, bir meydanlığa gelmiş. Kendi kendine:

— Acaba kovulmama sebeb olan bu kutularda ne var, diyerek birinci kutuyu açmış. Derhal meydanlığa bir saray kurulmuş.

İkincisini açmış, içinden kırk bir tane halayık çıkarak kızı içeri almışlar. Saray baştan aşağıya döşeli imiş. Kız bütün gün vaktini eğlence ile geçiriyormuş.

Neş'eli bir gününde üçüncü kutuyu da açmış. Karşıya billurdan bir köprü kurulmuş. Köprünün üstünden muhteşem bir atlı geliyormuş. Atlı saraya yaklaşdığı zaman bunun Yeşil İnci olduğunu anlamışlar. Halayıklar koşarak kapıyı açmışlar. Yeşil İnci içeri girmiş. Kızla konuşmuşlar. Yeşil İnci giderken:

— Eğer ben köprünün üstünde iken kutuyu kaparsan ölürüm, demiş. Kız ise:

— Hiç kapatırmıyım, demiş.

Günler geçmiş. Ablaları kızı merak etmişler. Aramağa çıkmışlar. Gece olduğu zaman buraya vasıl olmuşlar. Bir gece burada kalırız, diye düşünerek kapıyı çalmışlar. Kapı açılmış. Ablalarının sesini duyan kız hemen aşağıya koşmuş, onları yukarı almış.

Ablaları bunun nasıl zengin olduğunu merak etmişler:

— Bize hamam yaktır, demişler. Seni gördük, artık gideceğiz.

Kız hamamı yaktırmış. Hamamcı, kızın birini yıkamış. Öteki sarayın her tarafını dolaşmış, bir şey bulamamış. Üst katta üç kutu görmüş. Birisi kapalı, ikisi açıkmış. Kapalıyı açıp kapamış, bir şey görememiş.

Öteki kız hamamdan çıktıkdan sonra:

— Allahaısmarladık, diyerek çıkıp gitmişler.

Kaç gündür Yeşil İnciyi göremiyen kız, hemen kutuyu açmış. Ne köprü kurulmuş, ne de kimse görünmüş...

Kız işi anlamış. Yola koyulmuş. Kutuları kapatmış. Yolun bir kenarındaki eğacın üstünde iki kuş konuşuyorlarmış. Biri:

— Şu ağacın altında oturan devin ensesindeki yağ Yeşil İnciyi iyi eder, demiş.

Diğeri de:

— Anlasa da yapsa, demiş.

Kız da kuş dilinden anlarmış. Hemen devi öldürüp ensesindeki yağı almış. Bir bezirgân kıyafetine girip dolaşmağa başlamış.

— Hekimim, hekimim, kimse bilmez ben kimim, diye bağırıyormuş.

— Yürüye yürüye Yeşil İncinin sarayına kadar gelmiş.

Kızın sesini duyan Yeşil İncinin annesi, bunu heman çağırmış. Kız odaya girince hepsini dışarıçıkarmış, yağı Yeşil İncinin vücuduna sürmüş. Onu diriltmiş.

Oğlunun dirildiğini gören padişah, kıza:

	# EREĞLİ ŞÂİRLERİ	

(73 üncü sayıdan devam)

Olsada hükmünde dünya hem ve mafiha senin
Sen nesin, hükmün nedir, dünya ve mafihane hiç

*
* *

Geceler sultan doğurur bu hakikat caridir
Kalkmada handan yatup çok kimse giryan her sabah

*
* *

Yol açmakidi vuslatı şirine muradı
Beyhude yere . . . . . itmedi ferhat

*
* *

Vamıkı özrü a'zaran bir değil binlercedir
Andelip-gül nihalan bir değil binlercedir
İçlerinde görmedim bir ben gibi dilhasta hiç
Hastei hasta nigahan bir değil binlercedir
Yara izharı gibi ızmarıda güç ah kim
Dilde dagı na nümayan bir değil binlercedir
Sanma kim doğru çıkar vadü visali dilberan
Bu hususta kizbi huban bir değil binlercedir
Harı istignayı gül tesir idelden canına
Hüzniye zar-hazaran bir değil binlercedir

*
* *

Bizim ne mal ve ne mülk ve ne izzü cahımız vardır
Hemen hep bunları ihsan eden allahımız vardır
Tereddütten deri mahluka rahat bulmasın vaız
Bize hak kâfidir bizim kefi billahımız vardır

— Ne istersin, diye sormuş.

Kız:

— Bir şeyi istemem, demiş, nişan yüzüğüm ile tesbihimi isterim.

Kız meydanlığa gidip kutuları açmış. Sarayın içine girmiş. Yeşil İnci atın üstünde klıncını sallaya sallaya geliyormuş. Kız yüzüğü eline takıp, tesbihi çekmeğe başlamış. Bunu gören Yeşil İnci, kıza bunları nereden bulduğu sormuş. Kız da başından geçenleri anlatmış. Kırk gün, kırk gece düğün yaparak evlenmişler. Muradlarına ermişler.

Naki Tezel

Gazap buğsa mümasilhaletin biğânesiyiz biz
Bizi zarbidene bizim bir eyü allahımız vardır
Bize mescitte bir, meyhanede, puthanede birdir
Bizim her yerde seyri sümvechullahımız vardır
Tenezzül etmeyiz biz seyre ezharı gülüstanı
Bizim dil aleminde özge seyrangâhımız vardır
Kokim aklı maaş erbabı itsin cem'i zer HÜZNİ
Bizim aklı mead iyle dilâgâhımız vardır

*
* *

Bir perinin meyi aşkı beni lâyukal edüp
Bana mecnun dedikl halkın anın cennetidir
O şeker lepkim anın aşkına ferhat olanın
Sühan-şekerşirin bi şerbetidir

*
* *

Aklın alur ol peri her kime kim manzurolur
Çeşmimahmurunu kim seyreylese mahmur olur
Barı cevri dilberi âşık çeker bilihtiyar
Sanmakim ol harı ana çekmede bir zorolur
Kim şehidi aşk olursa ruz-rüsta hizde
Sanmakim bi müjdei didar anı mahşurolur
Ref'iden benlik hicabın cezbei rahmet ile
Aşk darında enelhak guyolan mansur olur
Zineti dünya görünmez gözüne rindin ebet
Rind o uryandırki ilbas itsen anı urolur
Bu harap abadı abadetmeğe çekme emek
Sanma bu viraneyi sen sa'yile mamurolur
Sahibi simü zeri mabut idinüp şimdi halk
Halka makbul olmak içün halika menfurolur
Simü zerden kisesi mahrum olanın olsada
Aklı eflâtuna nasibi halk içinde hurolur
Harf be harf icrasına mecbur olur elbet anın
Her kimin destinde şahı aşktan menşurolur
Can verir rahat yüzün görmek içün ol kimse kim
Leşkeri gam gerçe peyderpey anı mahsurolur
Tab'ıma verdi küşayiş seyri sebz-hattıvar
Her ne fikretsem hemen levhi dile mesturolur
Kimki ahyara mukarindir olur hakka karin
Gerçe eşrara karinolursa haktan durolur
Gerçe ömrü nuhuda sürse cihanda bir kişi
Menzili hüzni anın en ahırında gurolur

*
* *

Yine cem'iyeti huban ile canan geliyor
Bunca seyyare içinde mehi taban geliyor
İhtifalâtı melihan-eda ayin ile

O şehi zümreyi huban o mehi an geliyor
Akıt eşkin kademi pakine düş cuyi misâl
İşte ey gözlerim ol servi hiraman geliyor
Yere basmaz o peri bademi binmiş bilmem
Tahtını yel götürür işte Süleyman geliyor
Beni bu habu huzur etme edüp ahü enin
Gam yeme ey, dilhasta sana lokman geliyor
Nice raksaveri şevkolma yakubu dilim
Dideme revnak, ruyüme ken'an geliyor
Niye gitmiş o melek beyti rakib baka bak
İşte gittiğine olmuşta peşiman geliyor
Başka bir şey mi yok aya nereye kılsa nazar
Gözüme sanatı pür hikmeti yezdan geliyor
Gül açıldı gelüp eyyamı bahar ey hüzni
Şahı eşçardan ahengi hezaran geliyor

* * *

Sanmakim feryadını beyhude etmiş andelip
Güllere suz-dil zarına iş'ar eylemiş
Çarhı gaddarın vefası yok mu dilberin
Herkesi halince bir derde giriftar eylemiş
Zalime mazlumu sorsan gösterir kendin hemen
Kendı cürmün görmedim âlemde ikrar eylemiş

* * *

Bu bezmi âlemin zevku sefası cümle boştur boş
Hele akla göre derdü belâsı cümle boştur boş
Hemen sen ömrünü âlemde bir boş geçir yoksa
Gamu zevkin cihanda yok bekası cümle boştur boş
Gözün diksen hemen ihsanı bi payanımevlâya
Ki aptın lutfunun yok maverası cümle boştur boş
Ben idrâkeyledim aklı salim ihsan edüp mevlâ
Cihanda fikri haktan maadası cümle boştur boş
Hemen kalbin yüzün döndürmeğe bak halika yoksa
Bu halkın ihtilâtı na revası cümle boştur boş
Nukuşu kâinata bakma hiç nakşından ey dide
Iyanolmazsa nakkaşın likası cümle boştur boş
Rehi hakta sana nefsin gibi düşman mı var Hüznî
Seni azdırmasın nefsin hevası cümle boştur boş
La'lı canandır mücerred camı homradan garez
Sohbeti can perveridir nuşı sahbadan garaz
(Parçasının sansöre uğrayan kısım)
Mazharı ruyi hakikattır mürayayi mecaz
Hasılı mevlâ imiş mecnuna leylâdan garez

* * *

Bu cihanı bî vefanın bivefa yarine yuf
Dilberi na mihriban şuh cefakârına yuf

BOZKIR ÂDET VE ANANELERİ

Bu havali tiren yoluna oldukça uzaktır. Dağlı ve sert tabiatlı halkı, üzerleri balta görmemiş ormanlarla kaplı Torosların kolları arasında saklanmış gibi tetkik yapanların gözünden kaçmıştır. İsmi, tabiî arazi teşekkülâtını ve coğrafî şartlarını ifade etmekten çok uzaktır. Yılın altı ayında yabancı kültürden uzak kalmış ve bozulmamış yörüklere hiç olmazsa üç

Bi esasiken nolakün fesadın çekse dil
Ka'rına, eyvanına, darına, diyarına yuf
Sa'yiden imarına dehrin acep akil midir
Bi bakadır çün anın mamuru mimarına yuf
Lutfla tatyibi dil lâzımdır insaniyete
Alemin merdümnümager kân honharına yuf
Nü becamı merdi erbap mürüvvet yekzeban
Dehri dunun çekse namert dilazarına yuf
Farigolmam çekmeden bir dem bu milki faninin
Şuğlüb encamına kârı giranbarına yuf
Mesti camı gafletolmuş mesttir hüşyaride
Çek eihanın hüzni hüsyarına mihvarına yuf

*
* *

Beni müştakı gül arızı yaretti felek
Bana bülbül gibi zaretmeği kâritti felek
Ciğerim pareledi hançeri cevriyle o şuh
Yalnız sanma beni sine fikâritti felek
Bana rahmetme di de digeremi rahmetti
Kimi gördümse demekte beni zaritti felek
Feleğe nazeden ol şehleri gör kim netti
Yerini cümlesinin ziri gubaritti felek
O dahi olsa gerek hâkile yeksan Hüznı!
Bu kadar zulmi ile sanmaki kâritti felek

*
* *

Düşürüp derdine bir leylâ veşkâhırkâr
Beni mecnun beyabanı cünun etti felek

*
* *

Ehli aşkın sinesinden dagı gam eksik değil
Yarelinden zahîm peykânı sitem eksik değil
(Parçasının çıkarılan beyti)
Bî elem olmak dilersen bî emel ol Hüzniya
Bir emel zımnında zira bin elem eksik değil

*
* *

Ey dili zar, ey hezar her gülarız gonce fem
Gam senin yarin mi, demsazın mıdır bilmem elem
Taki ey dil bu gam dehri çekersin böyle sen
Nağmeyi ney guşedenler ettiler hep terki gam

(Devam edecek)
Sadi Yavar Ataman

ay otlak ve yaylak sahnesi oluşu itibarile karlı dağlarının ve zümrüt yaylalarının sakinlerile beraber bu şanssızlığa lâik olmadığını gelecek sayılarda göstermeğe çalışacağım.

Çoban — Delikanlı âdetleri
Tekecik [1]

Kasımdan elli gün evvel tekeler çobanın önündeki sürüden ayrılır, başka bir çoban önüne veya oğlak sürüsünü güden çobana teslim edilir. Bu hayvanlar « me ... pe . . pe» diyerek, paçalarına siyerek [2] kızarlar, «kküleyerek» kokarlar, beğirirler, birbirlerine binerek efeler gibi keçisiz iki ay muhafaza edilir. Kasımdan on gün evel veya sonra nerede rast gelinirse «Kışlaca»da, «Ağalan», Kızılalan», •Kır» da, Kavakpınarı»nda,«Çobanoluğu» nda, «Sorkunca» gibi yerlerde tekeler sürüye bırakılır.

Delikanlılar kendi odalarında toplanır, tekecik gezme gecesi kararlaştırılarak çobana haber gönderilir «Çobana salık gider». Çoban bir veya iki gürbüz teke süsler, çan ve çıngıraklarla donatır, delikanlı odasına bu teke ile beraber girer. Kendi elinde, üstünde, başında bu çan ve çıngıraklardan bir hayli bulunur. Bu çan ve çıngıraklar şiddetle sallanır. Odaya girer girmez aşağıdaki parçayı çan ve çıngırak gürültüleri içinde yüksek sesle ırlar:

Teke kattık duydunuz mu ?
Selam verdik aldınız mı ?
Tek tekecik tekecik
Ballı yağlı tekecik
Bal olmazsa yağ olsun

Verenin evine buğday yağsın
Vermiyenin evine taş yağsın .

Delikanlılar da hep bir ağızdan mukabele ederler. Ve aşağıdaki parçayı ırlarlar:

Ekiz ekiz guzulasın
Dördü sekiz guzulasın
Verenin bir oğlu olsun
Vermiyenin yağır başlı bir gızı olsun:
Verenin anbarı buğdayla dolsun.

Delikanlı baş işleri paylaştırır. Delikanlıların bir kısmına helke [3] verir pekmez için, heybe verir buğday, arpa, kavun, kuru üzüm, soğan için, yaş üzüm, yumurta için sepet, yağ için üzlük (toprak güme)

[1] Bu halâ canlı olarak yaşıyan ve muayyen mevsimde tekrarlanan âdeti dinlediğim çoban ve delikanlılar «İzmir», «Manisa», «Aydın», «İstanbul» gibi yerlerde bulundukları için kelime ve telâffuz şeillerinde «Bozkır» ifade tarzından uzaklaştıkları taraflar olacaktır .

[2] Paçalarına işeyerek.

[3] Bir nevi bakraç.

kavanoz, helke verir. Çanlar çıngıraklar küme küme iplerde boyunlarda, bellerde, çobanın, delikanlıların, çocukların ellerinde rast gele sallanır. Silâhlar atılır, bu geceki işten bütün köy haberdar edilir.

Eşkir allah
Bir daha ver allah

Diye bağırmalar, silâh atmalarla bir curcuna halinde delikanlı odasından çıkılır, yukarda yazdığımız «tek tekecik tekecik» nağmesi hep bir ağızdan bir avazla söylenerek köyün alt veya üst başındaki ilk evden başlanır, kapı önünde çok bekletene küfür edilir. Hiç bir şey vermiyenin tavuğu çalınır, kapısı taşlanır. Ev sahibi kadın veya erkek evvela arpa, buğday (dört beş okka) alır veya büyük bir kapta dolu olarak getirir. Delikanlılar başı: (En işgüzar, becerikli, en hatırı sayılır olanı seçilmiştir. Bir kaç sene müddetledir.) bu verilen şeyi heybenin içine kabı ile beraber atar. Hep bir ağızdan kuyuya battı, yandı diye bağırırlar, kabın çıkıp geri alınması için ev sahibinin pekmez, yumurta, üzüm, kavun, yağ gibi birşey daha getirmesi lâzımdır. O gece sabaha kadar tek bir ev bırakmadan kapı kapı dolaşırlar, ay ışığı olursa iyi. Tercihle böyle bir zamam intihap edilir. Olmazsa maşala «meşale» yakarlar. Sokaklarda cumbur cemaat çalgılarla, eğlencelerle vakit geçirilir. Bu iş bittikten sonra delikanlı odasına dönülür. Bu odaya evli olanlar pek nadir girerler. Odada toplanan zahire bir teviye bütün çobana verilir. Bazen biraz da pekmez verirler. Buna karşılık çoban da ya süslü davarı veya başka iyisinden bir kısır veya ergeci delikanlılara hediye eder. Diğer toplanan şeyleri gece gezerken çocukların bağırma ve çan sallamalarına mukabil paylaştırılır, gezerken pekmezi su gibi helkeden içerler, arta kalan diğer yiyecekleri odada o gün ve sair gecelerde ferfene (ziyafetli toplantı) yaparlar. Köpük helva, tahin helvası, şehirdeki tahin helvası, yumurta, soğan ve kıymadan ibaret *mıkla* yaparlar. Bu işleri delikanlı başı veya yemekten anlıyan birisi yapar. Toplantılarda o gece gezen delikanlıların hepsi, evli olanların yenisi, sazı sözü dinlenir, sohbeti yerinde, oynar, çalar eskilerden de ziyafete iştirak ettirilir. Zahireye mukabil alınan davarı muayyen bir günde delikanlı odasında keserek kavurma yaparlar, o gece yenecek taraflarını yerler, eğlenirler, çalarlar, oynarlar.

Helva yendikten sonra bağ dikme âdeti vardır. «Asma dikme» âdetini bilip ve hatırlıyanlar yenen helvadan bir parça saklarlar, bu, neşeli ve eğlenceli gecelerin devamlı olması için ziyafet hazırlığı vesilesidir. Sözü ve hatrı sayılanlardan biri hazır bulunanlara, bizim bir âdetimiz vardı; bağ dikeceğiz, der. Ve sakladıkları parçayı, duvardan kopardıkları kuru toprak parçası veya testilikten aldıkları çamur üzerine koyarak iki sıra yaparlar. İçlerinden birini hâkim seçerler, bağları muayene eder, yaş üzerindekilere «çürüyerek tutmamış» dere sahiplerine birer tavuk keser. Kurular yakayı kurtarmıştır. Bazan aksi de olur. Hiçbir şey alıkoymıyanlar ikişer veya üçer tavuk kesmek suretile cezalandırılır. Buna yanaşmıyanlar ve itimat edil-

miyenler sırt üstü yatırılır, kazı ve bağrı üzerine bir iki delikanlı bindirilir, ayaklarından çekmek suretile sürüklenir. Buna «yol çekme» âdeti denir. Her hangi bir vesile ile yol atarlar. Bunların bir kısmına da ceza olarak bilhassa çok tavuk almak istediklerinden Pardiya «Tavana» ayaklarından baş aşağı asılır. Cezayı kabul etmezse paçalarından bir testi su boşaltılır, yine imana gelmezse bir egiçmeç — eğirmeç (iğ «ib bükecek âlet») gibi döndürülür, döndükçe tavana doğru çıkar, bırakılınca dönerek hızla aşağıya iner, bu suretle başka gecelerdeki yemekli eğlencelere, ziyafetlere, cümbüşlere hazırlık yapılır. Konyalı, çifte telli, sepetçioğlu oyunları oynanır, hikâyeler, masallar söylenir. Kız kaçırma, av, askerlik hatıraları anlatılır. Cura, saz, zilli tef, keman, düdük, kaval çalınır. Bilhassa çobandan kaval çalması istenilir. Oda dışında, hatta içinde, silahlar, tabancalar atılır.

Çobanın kaval ile ayrıladığı (çaldığı) türkülerden ;

Şu dağlar hanimızda
Davar var yanımızda
Gel sarılalım yatalım
Bunar var yanımızda
Aman aman bağla memen düğümü
İsterler öldüğümü:
Sağ yanım yastık ister
Sol yanım sevdiğimi.

*

Dermanı gaktı Gökdepenin [1] başından
Geyik gider Yıldızlının [2] peşinden
Ayırdılar bir fend ile eşimden
Eşinden ayrılanın yarsız günü olmaz
İkindin güneşlerinin feri olmaz.

*

Goca dağ başında bir bölük gar yedim
Yel estikçe ılgıt ılgıt eridim
Ezeli muhabbetli yarin ben idim
Şimdi köşelerden bakan ben oldum.

*

Bilmen yoda gitti bilmen Yemene,
Sorayın geleyin çayır çimene
Çayır çemen nazlı yarim geçti mi ?
Ak ak akan sularından içti mi ?

*

Gaç gidelim ayvalıktan narlığa
Bir yiğidin eli deymiş varlığa
Sarılmış bir sırmalı yağlığa
Gidelim dağlara karagözlüm hey..

*

[1] Daimî karları bulunan meşhur bir yaylak.
[2] Bu civarda Göktepenin cenubunda bir dağ ismi.

Şu derenin kayrağı [3]
Yiğit çeker bayrağı
Ak Fatmamı sorarsan
Yavlaların kaymağı.
Nakart

Aman Fatmam, gel Fatmam
Irakıya su katmam
Aman Fatma kaç kaçalım
Yaylaya yollar açalım
Gerdana güller saçalım
Bu gece beraber kaçalım.

Evleri var şu kayanın düzünde
Böyle kaş göz mü olur yürük kızında
İmanım dumanım canım çerkez kızı
Çıkalım dağlar başına sen gül topla
Ben çiğdemi nerkisi.
Nakart:
Aman Fatman . . .
. . . .

*

Örtün pençeremi zülfüm tellenir
Beyaz giysem üstüm başım kirlenir
Vardım meyhanede ismim söylenir
Küsme oğlan gel barışalım kabahatlar bizdedir
Burma burma zülüfler de dizde dir.

*

Kapıları damaklı [4]
Fatmam alma yanaklı
Gül Fatmamı sorarsan
Ağzı şeker kaymaklı.
Nakart:
Aman Fatmam . . .
. . . .

O. T. Meyreli

[3] Düven taşına benziyen bir nevi yassı çakıl veya taş.
[4] Bir nevi tahta sürgüsü.